

РОЗВИВАЄМО ОСВІТУ В ГРОМАДІ

Освіта
в нових громадах

Відадося

ПОРАДНИК ДЛЯ ГОЛІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Київ-2025

РОЗВИВАЄМО ОСВІТУ В ГРОМАДІ

ПОРАДНИК ДЛЯ ГОЛІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Відскануй
за допомогою
камери телефону
й отримай доступ
до додаткових
матеріалів

Розвиваємо освіту в громаді: poradnik dla goliv teritoryialnykh громад / Колісник Н., Балабуст Н., Грекова І. / за заг. ред. Полторак В., Жабенко Л. – Київ : Швейцарсько-український проєкт DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти», 2025. – 40 с.

ISBN 978-966-137-178-0

Практичний poradnik «Розвиваємо освіту в громаді» є комплексним інструментом для сільських, селищних і міських голів та фахівців органів місцевого самоврядування, що охоплює ключові аспекти розвитку системи освіти в територіальній громаді в умовах децентралізації, законодавчих змін та безпекових викликів. Poradnik містить відповіді на ключові запитання щодо фінансування, стратегічного планування, забезпечення якості та доступності освіти, створення безпечного освітнього середовища, організації харчування, здійснення публічних закупівель, ефективної комунікації з громадою, а також налагодження міжмуніципального співробітництва. Усі ці аспекти розглянуто в контексті забезпечення ефективного управління освітою як одного з ключових чинників сталого розвитку громади.

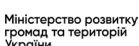
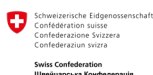
УДК 352.07

Відповідальні за випуск: Сидоренко Н.

Видано за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги. Продаж заборонено

Видання здійснено Всеукраїнською асоціацією ОТГ за підтримки Швейцарії в межах упровадження Швейцарсько-українського проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (www.decide.in.ua).

Висловлені у збірці думки є авторськими й не обов'язково відображають офіційну політику Швейцарської Конфедерації

УДК 352.07

ISBN 978-966-137-178-0

© Швейцарсько-український проєкт DECIDE –
«Децентралізація для розвитку демократичної освіти», 2025
© ВАОТГ, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	6
Повноваження сільського/селищного/міського голови та ОМС у сфері освіти	6
Орган управління освітою в територіальній громаді	8
Піклувальна рада	8
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ОСВІТИ В ГРОМАДІ	10
Стратегія розвитку освіти в громаді	10
Моніторинг розвитку освіти в громаді	11
РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА ЯКОСТІ ОСВІТИ	12
Аналіз мережі закладів освіти та перспективи її розвитку	12
Створення, реорганізація та ліквідація закладів освіти	13
Створення закладів освіти	14
Реорганізація та ліквідація закладів освіти	14
Організація підвезення здобувачів освіти та педагогічних працівників	15
Форми здобуття освіти	16
Забезпечення якості освіти	18
РОЗДІЛ 4. ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ	19
Джерела фінансування освіти в громаді	19
Фінансова автономія закладів освіти	21
Бюджетний процес	21
Гендерно орієнтоване бюджетування	23
Місцеві цільові програми	23
РОЗДІЛ 5. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	25
Передача майна в комунальну власність	25
Закупівельна діяльність	26
Оскарження процедур закупівлі	27
РОЗДІЛ 6. СПРИЯННЯ СТВОРЕННЮ БЕЗПЕЧНОГО ТА ЗДОРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	28
Пожежна безпека	28
Цивільна безпека	29
Організація харчування	30
РОЗДІЛ 7. СПІВПРАЦЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	32
Співробітництво територіальних громад	32
Державно-приватне партнерство	34
РОЗДІЛ 8. ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ	35
Комунікація з громадою	35
Громадський бюджет	35
РОЗДІЛ 9. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА	37
ВИСНОВОК	39

ПЕРЕДМОВА

Повномасштабне вторгнення російської федерації на суверенну територію України докорінно змінило життя кожного українця, поділивши його на «до» та «після». Робота над цим посібником розпочалася ще «до», однак його зміст та акценти набули нового значення в умовах воєнного часу.

У найтяжчі періоди, коли перед головами територіальних громад (далі – ТГ) першочергово поставили завдання «захистити», «прихистити», «забезпечити», питання реалізації права дітей на освіту не втратило своєї актуальності. Адже освіта – це фундамент майбутнього кожної громади та країни загалом.

Зрозуміло, що після перемоги громади стикнуться з новими викликами, зумовленими специфікою регіону та масштабами руйнувань, завданих окупантами. Водночас незалежно від того, мирний це чи воєнний час, освіта залишається не лише найбільшою статтею видатків місцевого бюджету, а й однією з найскладніших, найвідповідальніших та найактуальніших сфер для кожної громади.

Окрім значного фінансового навантаження, управління освітою супроводжується низкою управлінських ризиків, які можуть провокувати соціальну напругу в громаді. Додатково ситуацію ускладнює комплекс нормативних вимог, велика кількість суб'єктів державного нагляду та контролю, а також постійні зміни в законодавстві.

Управлінці в територіальних громадах мусять не лише добре орієнтуватися в чинному нормативно-правовому полі, а й розуміти потенційні ризики, володіти інструментами їх мінімізації, знати механізми та особливості проведення перевірок у сфері освіти.

Саме для цього ми створили цей Порадник – практичний інструмент, покликаний стати надійною опорою для сільських, селищних, міських голів та фахівців органів місцевого самоврядування. Порадник містить систематизовані витяги з актуального законодавства, згруповані за ключовими розділами, доповнені роз'ясненнями та практичними коментарями. Окрім того, у Пораднику подано покликання на додаткові фахові джерела та приклади типових документів, що значно полегшать щоденну роботу управлінців.

РОЗДІЛ І

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Децентралізація в освіті передбачає зміну управлінської системи. Починаючи з 2015 року рішення в галузі освіти ухвалюють ближче до громадян, оскільки управління освітою передано місцевим радам. Тепер органи місцевого самоврядування є засновниками закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, центрів професійного розвитку педагогів та інклюзивно-ресурсних центрів.

Повноваження сільського/селищного/міського голови та ОМС у сфері освіти

Сільські, селищні, міські ради відповідають за реалізацію державної політики у сфері освіти на відповідній території в межах власних та делегованих повноважень, яку формує Верховна Рада України, реалізує Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування (далі – ОМС). На рівні територіальної громади (за виключенням Києва та Севастополя) до сфери відповідальності ОМС належать забезпечення якості та доступності дошкільної, загальної середньої освіти, позашкільної освіти, а також управління іншими установами системи освіти, засновником яких є ОМС.

Предметом аналізу діяльності ОМС з питань освіти є реалізація:

державної політики у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти;

прав та обов'язків засновників або уповноважених ними органів управління освітою.

Для того, щоб українська освіта відповідала сучасним запитам особистості та суспільства, потребам економіки та світовим тенденціям необхідна постійна системна трансформація цієї сфери, спрямована на забезпечення нової якості на всіх рівнях: від дошкільної до вищої освіти та освіти дорослих. На реалізацію та підтримку реформ у сфері освіти з державного бюджету надається освітня субвенція та низка субвенцій місцевим бюджетам, серед яких субвенції на закупівлю шкільних автобусів, на професійний розвиток учителів НУШ, доплати вчителям і підтримку учнів з особливими освітніми потребами, на укриття, на обладнання класів НУШ, на протипожежний захист, на харчоблоки тощо. Це дає громадам більше часу на якісне планування й реалізацію проєктів у сфері освіти.

Ефективність використання ОМС коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам контролюється відповідними уповноваженими органами.

Розпоряднику субвенції необхідно **забезпечити належний внутрішній контроль** за управлінням коштами субвенції та коштами місцевих бюджетів на засадах співфінансування, щоб запобігти й уникнути:

- збитків державі та територіальній громаді;
- неефективного використання коштів (нерезультативного, непродуктивного та неекономного);
- порушень законодавства з питань публічних закупівель;
- інших недоліків в управлінні бюджетними коштами.

Більш детально ознайомитися з повноваженнями ОМС з питань забезпечення якості освіти в громаді можна в poradniku [Повноваження ОМС щодо забезпечення якості освіти](#).

Серед пріоритетних напрямів реформування освіти є:

Доступна та якісна дошкільна освіта	Нова українська школа (початкова та базова середня освіта)	Нова українська школа (профільна середня освіта)
Мета реформи		
Кожна дитина має доступ до якісної дошкільної освіти.	Кожен учень має рівний доступ до якісної шкільної освіти в безпечному, комфортному, інклюзивному та сучасному освітньому середовищі; випускники школи мають ґрунтовні знання та компетентності, потрібні для сучасного життя, є самодостатніми, творчими та креативними особистостями.	Створення сучасної та ефективної системи профільної середньої освіти, яка надає учням старших класів (10–12) незалежно від місця проживання можливість здобути якісні знання та ключові компетентності, необхідні для подальшого навчання в закладах вищої освіти, усвідомленого професійного самовизначення та виходу на ринок праці.
Основні завдання для ОМС		
• Розвиток мережі закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО); • посилення престижності праці та статусу працівників дошкільної освіти (зокрема створення умов для професійного розвитку педагогічних працівників); • створення сучасного, безпечного та комфортного освітнього середовища в ЗДО; • створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами в ЗДО, починаючи з дворічного віку.	• Створення в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) безпечного освітнього середовища, нового освітнього простору (закупівля сучасних меблів, навчального обладнання та технічних засобів навчання для початкової школи; облаштування STEM-лабораторій, підключення ЗЗСО до швидкісного інтернету; закупівля шкільних автобусів та організація підвезення); • забезпечення доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами; • створення системи профорієнтації в громаді; • забезпечення доступності здобуття позашкільної освіти, зокрема на базі ЗЗСО; • створення умов для професійного розвитку, підтримки педагогів.	• Стратегічне планування мережі закладів освіти на основі аналізу демографічної ситуації та потреб громади; • покращення матеріально-технічної бази – модернізація шкіл, зокрема тих, що будуть визначені як академічні ліцеї, облаштування STEM-лабораторій; • забезпечення підвезення учнів до ліцеїв (або проживання у пансіоні) та створення безпечних і комфортних умов для здобуття освіти; • формування кадрової політики з урахуванням потреб профільної середньої освіти (залучення кваліфікованих педагогічних кадрів, мотиваційні програми для педагогів).

Орган управління освітою в територіальній громаді

До повноважень сільського, селищного, міського голови належить внесення пропозицій щодо структури та штату виконавчих органів ради, зокрема органу управління освітою (ОУО), якому делегуються повноваження щодо реалізації державної політики у сфері освіти на відповідній території.

Створення ОУО зі статусом юридичної особи, як того вимагає [стаття 16 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»](#), дає більше можливостей та автономії у фінансових, організаційних та управлінських аспектах.

За умови створення ОУО зі статусом юридичної особи необхідно розв'язати питання щодо передачі майна ОУО на правах оперативного управління. Для цього рада має ухвалити рішення про закріплення на правах оперативного управління нерухомого та іншого індивідуально визначеного майна, яке перебуває в комунальній власності. Балансоутримувачами майна можуть бути та заклади освіти у випадку, якщо вони наділені правом фінансової автономії.

Детальніше про створення ОУО, призначення його керівника, державну реєстрацію та приклади рішень ради щодо зазначеного питання можна дізнатися пораднику [Створюємо орган управління освітою в громаді](#).

Піклувальна рада

Для ефективної взаємодії закладів освіти з ОМС, громадськістю, громадськими об'єднаннями, юридичними та фізичними особами засновник може створити піклувальну раду відповідно до чинного законодавства (ЗУ «Про освіту» ([ст. 29](#)), «Про повну загальну середню освіту» ([ст. 41](#)), «Про дошкільну освіту» ([ст. 40](#))).

Піклувальна рада - це консультативно-дорадчий орган, який діє на підставі положення, затвердженого засновником закладу (закладів) освіти. Склад піклувальної ради формує засновник або уповноважений ним орган.

Сфера компетенції піклувальної ради:

- розвиток закладів освіти;
- залучення додаткових фінансових ресурсів;

- моніторинг виконання кошторису закладу (закладів) освіти;
- ефективна взаємодія з органами влади, громадськістю;
- заохочення або притягнення до дисциплінарної відповідальності керівника закладу (керівників закладів освіти);
- ініціювання позапланового аудиту закладу освіти.

До складу піклувальної ради не можуть входити здобувачі освіти та працівники закладів, для яких створено піклувальну раду, але немає заборони щодо участі батьків.

Засновник не може передавати піклувальній раді свої повноваження, але вона ефективно функціонує як допоміжний орган, забезпечуючи підтримку закладам освіти в пошуку меценатів та грантів, а також у формуванні стратегії розвитку закладів та розв'язанні конфліктних питань із учасниками освітнього процесу. Детальніше про піклувальні ради можна дізнатися в poradniku [Створюємо піклувальну раду закладів освіти у громаді](#).

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК ОСВІТИ В ГРОМАДІ

Розвиток освіти в територіальній громаді має бути спрямований на забезпечення якісних змін у сфері освіти, перехід до нового, вищого рівня якості освітніх послуг та управління, що потребує системного прогнозування та стратегічного планування. Стратегія розвитку освіти в територіальній громаді є одним із важливих документів, у якому визначаються цілі, очікувані результати та шляхи досягнення поставлених цілей в умовах постійних змін та обмежених ресурсів.

ОМС мають забезпечити відкритий доступ до документів прогнозування та стратегічного планування розвитку освіти, місцевих цільових програм, планів діяльності у сфері шляхом оприлюднення на своїх офіційних вебсайтах.

Стратегія розвитку освіти в громаді

На сьогодні наявність стратегії розвитку територіальної громади регулюється [статтею 11-1 Закону України «Про засади державної регіональної політики»](#). Стратегія розвитку освіти територіальної громади є головним документом стратегічного планування та визначає пріоритети у цій сфері на 7 років, а план (програма) розвитку освіти територіальної громади – документ, спрямований на її реалізацію за 3-5 років.

На допомогу головам та управлінцям освітою територіальних громад Проєкт DECIDE пропонує практичний poradnik [Розробляємо стратегію розвитку освіти в територіальній громаді](#).

Перед вами, як головами територіальних громад може постати питання щодо першочерговості розроблення Стратегії розвитку громади та Стратегії розвитку освіти територіальної громади. Відповідь на це питання залишається за громадою та вами, як її очільником. Ідеально – це паралельні процеси, які сприятимуть узгодженості цілей та забезпечать відповідність визначеним пріоритетам соціально-економічного розвитку громади.

Важливо забезпечити відкритість процесу підготовки стратегії – залучати місцевих депутатів, громадськість до розроблення та обговорення, оприлюднювати результати таких обговорень на сайті громади та органу управління освітою.

Стратегії розвитку громади, розвитку освіти мають бути об'єктивними, обґрунтованими та доцільними, скоординованими, прозорими та відкритими, недискримінаційними, ефективними, дотримуватися історичної спадкоємності, забезпечувати сталий розвиток.

Моніторинг розвитку освіти в громаді

Чим буде корисний моніторинг розвитку освіти сільському/селищному/міському голові, адже є керівник органу управління освітою в громаді? Ефективність управлінських рішень та оперативне реагування на виклики, що виникають в процесі управління освітою в громаді, значною мірою залежать від моніторингу розвитку освіти. Моніторинг розвитку освіти допомагає сільському/селищному/міському голові приймати ефективні управлінські рішення та оперативно реагувати на виклики. Достовірна інформація про стан освіти дає змогу уникати помилок, зокрема у використанні бюджетних коштів, за які відповідає голова, підписуючи рішення ради та виконкому.

Для ведення якісного моніторингу необхідні, окрім організації цього процесу, ефективні інструменти, такі як критерії та показники моніторингу, електронна карта закладів освіти.

Критерії розвитку освіти

Моніторинг має спиратися на такі критерії та показники, які демонструють реальну картину змін й дають змогу визначити рівень прогресу чи регресу наслідків управлінської діяльності.

Проєктом DECIDE розроблено критерії оцінювання розвитку освіти, які враховують особливості трьох рівнів управління освітою: регіональний (обласний), територіальної громади, закладу освіти. Наразі ці критерії перебувають на етапі затвердження та невдовзі будуть інтегровані в аналітичний модуль AIKOM для практичного застосування.

Електронна карта закладів освіти ТГ

Це сучасний інструмент, який дає змогу візуалізувати освітню інфраструктуру громади. Вона допомагає зручно та швидко отримати доступ до інформації про всі заклади освіти в межах територіальної громади, а також використовувати ці дані для стратегічного планування та прийняття рішення.

Зараз існує багато зручних онлайн-інструментів для створення електронних карт мережі закладів освіти в громаді. Один із найпростіших і безоплатних варіантів — це Google My Maps.

Цей сервіс дозволяє легко наносити на карту школи, дитсадки, заклади позашкільної освіти, додавати до них опис, фото, контакти, ділити заклади за типами, а також ділитися картою з мешканцями громади або розміщувати її на сайті ради.

Скористатися сервісом можна за посиланням: <https://www.google.com/mymaps>

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА ЯКОСТІ ОСВІТИ

Забезпечення доступності освіти на відповідній території є повноваженням ОМС, що забезпечується шляхом:

- формування мережі закладів освіти;
- закріплення території обслуговування;
- організації підвезення;
- забезпечення прав учасників освітнього процесу, визначених законодавством.

Аналіз мережі закладів освіти та перспективи її розвитку

ОМС мають планувати та розвивати мережу закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, затверджуючи її та аналізуючи потребу в оптимізації. Це важливо, адже видатки на утримання закладів освіти є значною частиною бюджету громади. Плануючи мережу, варто брати до уваги те, що функціонування малокомплектного закладу освіти відбуватиметься виключно з місцевого бюджету, що регламентовано [Постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2024 р. № 245](#), відповідно до якої за рахунок коштів освітньої субвенції:

- з 1 вересня 2025 року не фінансуються заклади, де кількість учнів менше 45 здобувачів освіти (крім початкових шкіл);
- з 1 вересня 2026 року – не фінансуються заклади, де менше 60 здобувачів освіти.

Ефективна мережа, яка за оптимальних витрат забезпечує якісну освіту, є ключовим чинником розвитку громади. Рішення про оптимізацію мають базуватися на об'єктивному аналізі кожного закладу.

Орієнтовні показники для аналізу закладу освіти:

- загальна кількість здобувачів освіти та середня наповнюваність класів;
- кількісний та якісний склад педагогічних працівників;
- загальна кількість непедагогічних працівників;
- кількість вчителів, які викладають 2 і більше предметів, не споріднених освітніх галузей;

- відсоток видатків з місцевого бюджету на заклад освіти в структурі всіх видатків на заклади освіти громади;
- середній показник суми видатків з місцевого бюджету на 1 дитину та на 1 клас в розрізі закладу освіти;
- середній бал за результатами державної підсумкової атестації.

Аналіз зазначених показників у розрізі кожного закладу освіти дасть змогу виявити реальний стан справ щодо перевитрат бюджетних коштів, а також чітко визначити потребу в оптимізації та конкретні напрями для подальших управлінських рішень.

За результатами аналізу може бути прийнято рішення щодо:

- ліквідації закладу освіти;
- реорганізації чи перепрофілювання (зміни типу) закладу освіти;
- організації підвезення тощо.

Більше про аналіз мережі за 2021 рік в цифрах можна дізнатися [ТУТ](#).

Найбільший негативний вплив неефективної мережі закладів освіти полягає не лише в надмірному фінансовому навантаженні на місцевий бюджет, а, передусім, у зниженні якості освітніх послуг, що надають дітям громади. Малокомплектні заклади часто не мають сучасного навчально-методичного забезпечення, фахових педагогічних кадрів, ресурсів для організації позаурочної діяльності та профільного навчання. Такі заклади не завжди спроможні забезпечити належну внутрішню систему забезпечення якості освіти та створити розвивальне освітнє середовище. У результаті учні отримують менш якісну освіту, що поглиблює освітні втрати та створює нерівні можливості для дітей різних закладів громади. Саме тому оптимізація мережі закладів освіти має розглядатися не лише як фінансово-управлінське рішення, а як інструмент забезпечення рівного доступу до якісної освіти для кожної дитини в громаді.

Створення, реорганізація та ліквідація закладів освіти

Сільські, селищні та міські ради засновують комунальні заклади освіти, а також реорганізують, перепрофілюють (змінюють тип) та ліквідовують їх з урахуванням спеціальних законів. Проект рішення про ліквідацію та реорганізацію закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості має пройти громадське обговорення, але варто зазначити, що громадське обговорення проводиться щодо проекту рішення засновника, а не щодо ліквідації самого закладу, бо в тому є певна відмінність.

Створення закладів освіти

Відповідно до [статті 32 Закону України «Про повну загальну середню освіту»](#), у разі виникнення потреби та наявності певних ресурсів, рішення про створення закладу загальної середньої освіти приймає його засновник, яким може бути орган державної влади, відповідна рада від імені територіальної громади, фізична або юридична особа.

Доцільно зазначити, що чинним законодавством визначено рівні повної загальної середньої освіти та типи закладів.

Рівні загальної середньої освіти:

- початкова (1–4 класи);
- базова середня (5–9 класи);
- профільна середня (10–11(12) класи).

Типи закладів освіти:

- початкова школа, що забезпечує здобуття початкової освіти;
- гімназія, що забезпечує здобуття базової середньої освіти;
- ліцей, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти.

Реорганізація та ліквідація закладів освіти

Згідно з тією ж статтею [32 Закону України «Про повну загальну середню освіту»](#) та [пункту 30 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування»](#), рішення про реорганізацію чи ліквідацію закладів освіти комунальної форми власності приймає засновник. Водночас засновник зобов'язаний забезпечити здобувачам освіти можливість продовжити навчання.

Реорганізація, зміна типу, ліквідація закладу загальної середньої освіти в сільській місцевості допускається лише після громадського обговорення проекту відповідного рішення засновника, який оприлюднюється не менше ніж за один рік до прийняття відповідного рішення.

Майно ліквідованих закладів дошкільної освіти згідно зі [ст. 52 ЗУ «Про дошкільну освіту»](#) відповідно до рішення засновника використовується зазвичай для забезпечення здобуття освіти інших рівнів та/або видів освіти, а також може бути використане для надання послуг у сферах соціального захисту, культури, спорту та охорони здоров'я, зокрема на засадах державно-приватного партнерства. Більше про використання майна ліквідованих закладів дошкільної освіти можна дізнатись [тут](#).

Майно, зокрема земельні ділянки, ліквідованих державних, комунальних закладів за-

гальної середньої освіти або тих, діяльність яких зупинена, відповідно до рішення засновника може бути використане для забезпечення здобуття освіти, надання послуг у сферах соціального захисту, культури, спорту та охорони здоров'я, зокрема на засадах державно-приватного партнерства.

Організація підвезення здобувачів освіти та педагогічних працівників

ОМС забезпечують територіальну доступність загальної середньої освіти шляхом формування ефективної мережі закладів освіти, закріплення території обслуговування, створення пансіонів, запровадження різних форм здобуття освіти та організації підвезення учнів та педагогічних працівників до закладу освіти й у зворотному напрямку ([стаття 8 ЗУ «Про повну загальну середню освіту»](#)).

Підвезення учнів та педагогів, які проживають у сільській місцевості та потребують цього, організовується коштом місцевого бюджету для всіх рівнів середньої освіти, якщо відстань до закладу перевищує 2 км, згідно з [Санітарним регламентом для закладів ЗЗСО](#). Порядок підвезення визначається засновниками закладів відповідно до законодавства ([ч. 3 ст. 20 ЗУ «Про повну загальну середню освіту»](#)), санітарних вимог та Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затверджених постановою [КМУ від 18 лютого 1997 р. № 176](#). Крім того, шкільні автобуси мають відповідати технічним вимогам згідно з [ДСТУ 7013:2009](#).

Важливо врахувати час першої зупинки шкільного автобуса, щоб діти не прокидалися занадто рано, і, за необхідності, змінити час початку уроків для деяких класів. Принципи демократичного врядування мають враховувати інтереси батьків та дітей.

ОМС різних адміністративно-територіальних одиниць можуть прийняти спільне рішення про організацію підвезення здобувачів освіти до закладу освіти й у зворотному напрямку.

Підвезення здійснюється відповідно до паспортів автобусних маршрутів, вимоги до яких визначено [Порядком розроблення та затвердження паспорту автобусного маршруту](#).

Транспортна інфраструктура, стан доріг, освітлені зупинки та благоустрій територій впливають на безпеку та комфорт підвезення дітей. Важливо враховувати ці аспекти, плануючи мережу закладів освіти, та забезпечити фінансування для їх покращення.

Детальніше про юридичні аспекти організації підвезення та нюанси передачі транспортних засобів до ОМС можна ознайомитися [тут](#).

Якщо посадові особи або органи влади не забезпечують підвезення, їх дії можуть бути кваліфіковані як службова недбалість ([стаття 367 Кримінального кодексу України](#)): це передбачає покарання у вигляді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі залежно від наслідків (наприклад, травмування дітей через неорганізоване підвезення).

Форми здобуття освіти

ЗУ «Про освіту» ([стаття 9](#)) визначено форми здобуття освіти, а саме:

- інституційна;
- індивідуальна;
- дуальна.

Інституційна та дуальна форми здобуття загальної середньої освіти регулюються [Положенням про інституційну та дуальну форми здобуття повної загальної середньої освіти](#). Інституційна форма охоплює:

- очну (денну або вечірню);
- заочну;
- дистанційну;
- мережеву.

Через безпекову ситуацію застосовують дистанційну форму, яка передбачає навчання за допомогою сучасних технологій та потребує облаштування безперебійного доступу до інтернету в закладах освіти задля забезпечення педагогів комфортними робочими умовами. При дистанційній формі учасники взаємодіють віддалено через спеціалізовані онлайн-платформи, що врегульовано [Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти](#).

Індивідуальна форма здобуття загальної середньої освіти врегульована [Положенням про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти](#).

Індивідуальна форма здобуття освіти поділяється на:

- екстернатну;
- сімейну (домашню);
- педагогічний патронаж.

Голова територіальної громади має передбачити в бюджеті громади кошти на забезпечення педагогічного патронажу, завдяки якому забезпечується засвоєння освітньої програми здобувачами освіти, які за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребують такої форми.

Форми здобуття загальної середньої освіти

Форма здобуття освіти	Вік учнів, яким може бути організована форма здобуття освіти	Рівні повної загальної середньої освіти, які можуть бути забезпечені за зазначеною формою
Денна	Від 6 років (зазвичай)	Початкова, базова середня, профільна середня освіта
Вечірня	Від 14 років, які здобули початкову освіту	Базова середня та профільна середня освіта
Заочна	Від 14 років (учні, які здобули початкову освіту)	Базова середня та профільна середня освіта
Дистанційна	Будь-який вік	Будь-який рівень
Мережева	Будь-який вік	Будь-який рівень
Дуальна	Будь-який вік (учні, які здобули базову середню освіту)	Профільна середня освіта в закладах професійної (професійно-технічної) освіти
Екстернат	Будь-який вік	Будь-який рівень
Сімейна (домашня)	До 18 років	Будь-який рівень
Педагогічний патронаж*	Будь-який вік	Будь-який рівень

* організовується для осіб з особливими освітніми потребами або за умови, якщо кількість учнів у класі становить менше 5 осіб.

Забезпечення якості освіти

ЗУ «Про освіту» ([стаття 41](#)) визначає такі складники системи забезпечення якості освіти:

- система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);
- система зовнішнього забезпечення якості освіти;
- система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.

Система забезпечення якості освіти (СЗЯО) в закладах освіти або внутрішня СЗЯО формується кожним закладом освіти, формалізується в положенні про СЗЯО та має містити:

- стратегію та процедури забезпечення якості освіти;
- систему та механізми забезпечення академічної доброчесності;
- критерії, правила та процедури оцінювання здобувачів освіти, педагогічної діяльності педагогів та управлінської діяльності адміністрації закладу освіти;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, зокрема для самостійної роботи здобувачів освіти;
- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;
- створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування тощо.

Зовнішня СЗЯО складається з:

- **Державна підсумкова атестація (ДПА)** — оцінювання результатів навчання учнів для визначення рівня їхніх знань.
- **Національний мульти предметний тест (НМТ)** — система тестування випускників для визначення їхнього рівня підготовки та допуску до вступу до закладів вищої освіти.
- **Моніторинг якості освіти** — регулярне оцінювання освітніх процесів і результатів навчання на рівні держави.
- **Контроль та нагляд з боку державних органів** — перевірка діяльності закладів освіти відповідними органами влади для забезпечення стандартів якості.
- **Зовнішні експертні оцінки та аудити** — залучення незалежних організацій для оцінювання ефективності освітніх програм та практик.

Голова громади може ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту з метою моніторингу якості освіти.

РОЗДІЛ 4

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ

Джерела фінансування освіти в громаді

Джерелами фінансування освіти в громаді є державний та місцеві бюджети, а також гранти, міжнародна технічна допомога, кошти меценатів, фізичних та юридичних осіб та інші джерела, не заборонені законодавством. З державного бюджету здійснюється фінансування шляхом надання субвенцій – міжбюджетних трансфертів.

Освітня субвенція – це один із видів трансфертів місцевим бюджетам, що надають з державного бюджету ([стаття 97 Бюджетного кодексу України](#)) на оплату праці з нарахуваннями для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Обсяг освітньої субвенції для місцевих бюджетів обчислюється відповідно до формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1088 [«Про затвердження формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами»](#) (далі – [Постанова №1088](#))

Міністерство освіти і науки України щороку [публікує інформаційні довідки](#) щодо розрахунку обсягів освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам. Ці довідки є важливим інструментом для засновників закладів освіти, оскільки надають детальну інформацію про розподіл субвенції, включаючи історію розподілу з 2019 року, підсумки розподілу на поточний рік згідно з формулою, визначеною Постановою №1088, а також графічні дані, що дають змогу порівнювати динаміку змін окремих параметрів. Крім того, довідки містять інформацію про зміни в мережі закладів загальної середньої освіти, перелік комунальних закладів, кількість учнів, які здобувають освіту за індивідуальною формою, та інші важливі дані. Ця інформація може бути використана з метою аналізу ефективності мережі закладів освіти та сприятиме ухваленню обґрунтованих управлінських рішень щодо її оптимізації.

Залишки коштів за субвенцією на кінець бюджетного періоду зберігаються на рахунках відповідних місцевих бюджетів і використовуються в наступному бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції та на оновлення матеріально-технічної бази закладів та установ освіти. Водночас були прецеденти, коли Уряд приймав рішення про вилучення таких залишків з місцевих бюджетів назад до державного бюджету або встановлював жорсткі обмеження на їх використання. Такі дії обґрунтовували фінансовою ситуацією в країні, яка перебуває в умовах воєнного стану, коли централізація ресурсів є необхідною для забезпечення обороноздатності та інших першочергових потреб. У зв'язку з цим, під час планування витрат ОМС слід враховувати потенційні ризики внаслідок змін у бюджетній політиці на рівні держави.

Субвенція для підтримки особам з особливими освітніми потребами – це цільова субвенція, спрямована на забезпечення належних умов для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема: на оплату праці фахівців за проведення (надання) дитині певних додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг); придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку; обладнання кабінетів та/або ресурсних кімнат у відповідних закладах освіти та інклюзивно-ресурсних центрах, щоб надавати психолого-педагогічні й корекційно-розвиткові послуги (придбання методичного, навчального та програмного забезпечення, предметів, матеріалів і обладнання, зокрема довгострокового користування).

Основна мета такої субвенції полягає в забезпеченні рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами та створенні інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти.

Використання коштів цієї субвенції суворо регламентується нормативно-правовими актами та має цільовий характер, тобто може використовуватися виключно за призначенням – на потреби, пов'язані з організацією освіти дітей з ООП.

Окрім вищезазначених субвенцій, у 2025 році держава розподілила ще низку субвенцій у галузі освіти: 12 млрд грн на доплати вчителям, 6,2 млрд грн на укриття, 2,8 млрд грн на харчування учнів початкових класів, 2 млрд грн на обладнання класів НУШ, 1,6 млрд грн на шкільні автобуси, 960 млн грн на харчоблоки, 540 млн грн на навчально-практичні центри в профтехах, 500 млн грн на протипожежну безпеку, 304,6 млн грн для підтримки учнів з ООП, 200 млн грн на стаціонарні металодетектори для шкіл та 150 млн грн на професійний розвиток учителів НУШ.

З місцевого бюджету здійснюються видатки на:

- оплату праці педагогічних та непедагогічних працівників закладів позашкільної та дошкільної освіти, а також непедагогічних працівників закладів загальної середньої освіти;
- утримання та розвиток закладів освіти (комунальні платежі, поточні та капітальні ремонти, матеріально-технічне оснащення тощо).

Детальніше про джерела фінансування освіти в громаді, а також про контроль за їх використанням можна дізнатися [ТУТ](#).

Фінансова автономія закладів освіти

Законом України «Про освіту» ([стаття 23](#)) закладам освіти гарантована академічна, організаційна, фінансова та кадрова автономія. Обсяг цієї автономії визначається цим законом, спеціальними законами та установчими документами закладу освіти.

Засновнику закладу освіти, для реалізації фінансової автономії, необхідно забезпечити реєстрацію такого закладу як юридичної особи, відкриття рахунків в казначействі та інших фінансових установах, визначення способу ведення бухгалтерського обліку.

Фінансова автономія закладів загальної середньої освіти в частині використання бюджетних коштів передбачає самостійне здійснення витрат у межах, затверджених кошторисами обсягів, зокрема на:

- формування структури закладу загальної середньої освіти та його штатного розпису;
- оплату праці працівників, встановлення доплат, надбавок, винагороди, виплату матеріальної допомоги та допомоги на оздоровлення, преміювання, інших видів стимулювання та відзначення працівників;
- оплату поточних ремонтних робіт приміщень і споруд закладів загальної середньої освіти;
- оплату підвищення кваліфікації педагогічних та інших працівників;
- укладення, відповідно до законодавства, цивільно-правових угод (господарських договорів) для забезпечення діяльності закладу освіти.

Фінансово-господарська діяльність закладу освіти здійснюється на основі кошторису, що затверджує засновник з урахуванням пропозицій закладу загальної середньої освіти. Детальніше про фінансову автономію закладів освіти можна ознайомитися [тут](#).

Бюджетний процес

Бюджетна система України складається з Державного та місцевих бюджетів. Бюджетний процес складається з таких етапів:

- формування та затвердження бюджетів;
- виконання та звітність;
- оприлюднення інформації про бюджет.

Процес формування та затвердження бюджету територіальної громади			
1	Доведення виконавчим органам місцевих рад особливостей складання розрахунків до прогнозів місцевих бюджетів та проєктів місцевих бюджетів	Мінфін	червень-липень року, що передує плановому
2	Доведення до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки пропозицій до прогнозу місцевого бюджету та орієнтовних граничних показників видатків місцевого бюджету на середньостроковий період	виконавчий орган місцевої ради	червень-липень року, що передує плановому
3	Подання до виконавчих органів відповідних місцевих рад прогнозів місцевого бюджету	головні розпорядники бюджетних коштів	до 15 серпня року, що передує плановому
4	Розгляд та схвалення прогнозу місцевого бюджету	виконавчий орган місцевої ради	до 1 вересня року, що передує плановому
5	Подання та розгляд прогнозу місцевого бюджету разом із фінансово-економічним обґрунтуванням до місцевої ради	виконавчий орган місцевої ради	вересень року, що передує плановому
6	Розроблення та доведення до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів	виконавчий орган місцевої ради	серпень-вересень року, що передує плановому
7	Розроблення бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам у терміни та порядку, встановлені цими органами	розпорядники бюджетних коштів	серпень-вересень року, що передує плановому
8	Доведення виконавчим органам місцевих рад: • розрахунків прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методики їх визначення; • організаційно-методологічних вимог та інших показників щодо складання проєктів місцевих бюджетів; • пропозицій щодо форми проєкту рішення про місцевий бюджет (типової форми рішення)	Мінфін	до 20 листопада, що передує плановому
9	Доведення виконавчим органам місцевих рад показників міжбюджетних відносин (включаючи обсяги міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів) і текстових статей, а також організаційно-методологічних вимог щодо складання проєктів місцевих бюджетів	Мінфін	після прийняття ЗУ «Про Державний бюджет України»
10	Проведення громадських слухань, публічних громадських обговорень	виконавчий орган місцевої ради	грудень року, що передує плановому
11	Схвалення та оприлюднення проєкту рішення про місцевий бюджет	місцева рада	до 25 грудня року, що передує плановому

Детальніше про бюджетний процес можна дізнатися [ТУТ](#).

Гендерно орієнтоване бюджетування

Бюджетний процес у територіальних громадах, попри виклики воєнного стану, продовжує базуватися на принципах середньострокового планування та програмно-цільового методу. Однією з ключових ознак ефективності та результативності бюджетних програм у галузі «Освіта» стає підвищення рівня їх гендерної чутливості, що є особливо важливим у середньо- та довгостроковій перспективі.

Для голів громад актуальним інструментом підвищення ефективності управління ресурсами є гендерно орієнтоване бюджетування (ГОБ). Його застосування дає змогу враховувати потреби різних соціальних груп під час планування, розподілу та оцінювання використання бюджетних коштів. Йдеться не про створення окремого бюджету для жінок або чоловіків, а про справедливий розподіл ресурсів, що забезпечує рівний доступ усіх мешканців громади до якісних публічних послуг.

Запровадження ГОБ сприяє:

- підвищенню прозорості прийняття рішень,
- зміцненню довіри громади до місцевої влади,
- ефективнішому вирішенню соціально-економічних проблем, зокрема у сфері освіти.

Зважаючи на це, під час планування як поточних, так і капітальних видатків у межах місцевих бюджетів за напрямом «Освіта» доцільно враховувати гендерні аспекти. Це дасть змогу забезпечити рівні можливості для дівчат і хлопців, зокрема й дітей з особливими освітніми потребами та внутрішньо переміщених осіб, у доступі до якісних освітніх послуг та інфраструктури.

Практичні рекомендації щодо застосування гендерного підходу у бюджетному процесі наведено в poradniku [«Впроваджуємо гендерно орієнтований підхід у бюджетних програмах галузі "Освіта" територіальних громад»](#).

Місцеві цільові програми

Крім програм соціально-економічного розвитку, у громаді можуть створюватися місцеві цільові програми для вирішення конкретних завдань. Підготовка таких програм є власними повноваженнями ОМС і спрямована на вирішення соціально важливих проблем громади за рахунок місцевого бюджету. Законодавчо не врегульовано особливості та методику складання місцевих цільових програм, але відповідно до методичних рекомендацій щодо

формування та реалізації прогностичних й програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади ([наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 30.03.2016 № 75](#)), програми можуть бути короткостроковими та середньостроковими (від 3 до 5 років).

Цільова програма має містити опис актуальності, загальну мету, завдання та індикатори її досягнення/виконання, а також перелік заходів та обгрунтоване фінансування. Під час складання цільових програм можна орієнтуватися також на Закон України «Про державні цільові програми» та Порядок розроблення та виконання державних цільових програм ([постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106](#)).

Варто зауважити, що затвердження цільових програм є виключною компетенцією місцевих рад, тоді як розроблення та подання їх на розгляд місцевій раді є відповідальністю виконавчих органів.

Детальніше про цей процес дізнавайтесь у poradнику [Розробка місцевих цільових програм органом управління освітою](#)

РОЗДІЛ 5

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Передача майна в комунальну власність

Передача майна в комунальну власність територіальної громади може бути здійснено з державної власності та з комунальної власності іншої ТГ.

Передача майна з державної в комунальну власність здійснюється відповідно до Закону України [«Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності»](#) за рішенням Кабінету Міністрів України.

Об'єктами передачі можуть бути:

- цілісні майнові комплекси підприємств, установ, організацій;
- нерухоме майно;
- інше окреме індивідуально визначене майно підприємств;
- акції (частки, паї), що належать державі або суб'єктам права комунальної власності у майні господарських товариств;
- об'єкти житлового фонду та інші об'єкти соціальної інфраструктури (заклади освіти, культури (крім кінотеатрів), фізичної культури та спорту, охорони здоров'я (крім санаторіїв, профілакторіїв, будинків відпочинку та аптек), соціального забезпечення, дитячі оздоровчі табори).

Не можуть бути передані з державної в комунальну власність:

- об'єкти державної власності, що мають стратегічне значення для забезпечення національної безпеки – це можуть бути військові об'єкти, об'єкти енергетичної інфраструктури, транспортні мережі, важливі державні підприємства тощо, що можуть вплинути на безпеку країни;
- об'єкти державної власності, що мають особливе історичне, культурне або наукове значення – це пам'ятки архітектури, історії, культури, музеї, архіви, які мають значення для збереження культурної спадщини;
- земельні ділянки, що використовуються для забезпечення діяльності органів державної влади та управління;
- об'єкти, щодо яких є відповідне рішення про їх приватизацію.

Для передачі державного майна виконавчий орган громади створює комісію, до складу якої входять представники органів влади, підприємств та трудових колективів. Передача оформляється актом приймання-передачі, підписаним комісією. Форма акту затверджена постановою [Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 538](#). Право власності виникає з дати підписання акта або державної реєстрації. Для передачі цілісних майнових комплексів та акцій майно оцінюється незалежними експертами, а інша власність оцінюється за даними бухгалтерії, якщо вона відповідає ринковій ціні.

Детальніше про передачу майна можна ознайомитися [тут](#).

Закупівельна діяльність

Проведення публічних закупівель є поточною та дуже важливою діяльністю, яка має багато нюансів. В ЗУ [«Про публічні закупівлі»](#) було внесено відповідні зміни, зокрема скасовано тендерні комітети та повноваження передані уповноваженій особі, встановлено опублікування звіту, торги з обмеженою участю тощо.

Уповноважена особа – службова (посадова) чи інша особа, яка є працівником замовника і визначена відповідальною за організацію та проведення процедур закупівлі/спрощених закупівель.

[Наказом МОН від 04.10.2021 № 1055](#) до Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти введено посаду Фахівця з публічних закупівель – за умови проведення школою системних циклічних закупівель щороку і постійного навантаження з адміністрування закупівельного процесу.

Закупівельну діяльність необхідно планувати. Етапи планування закупівлі такі:

- визначення потреби;
- визначення параметрів закупівлі;
- формування та затвердження річного плану закупівель уповноваженою особою;
- опублікування річного плану закупівель через особистий кабінет на майданчику в електронній системі закупівель.

Ознайомитися детальніше із плануванням закупівельної діяльності ОУО можна [тут](#).

Процедура здійснення закупівель в Україні залежить від суми (очікуваної вартості) закупівлі та регулюється [Законом України «Про публічні закупівлі»](#). Згідно з цим законом, закупівлі класифікують за кількома категоріями, що визначають різні процедури в залежності від суми.

[Закупівлі до 50 000 грн](#) (товари та послуги) або до 1,5 млн грн (роботи) здійснюються через спрощену процедуру закупівлі в системі Prozorro. Для сум від 50 тис. до 200 тис. грн (до 1,5 млн грн для робіт) можливі відкриті торги, спрощена процедура або запит ціни. Для вартості від 200 тис. грн (1,5 млн грн для робіт) до 133 тис. євро (5,515 млн євро для робіт) застосовуються відкриті торги, переговорна процедура або конкурентний діалог. Для вартості вище зазначеної – відкриті торги або конкурентний діалог з публікацією англійською мовою.

Більше інформації щодо організації закупівлі загалом та зокрема продуктів харчування [тут](#).

Крім того, при формуванні предмету закупівлі для закладів освіти необхідно керуватися типовими переліками, які визначає Міністерство освіти і науки України.

Оскарження процедур закупівлі

Оскаржити процедуру закупівлі з автоматичним блокуванням можна до Комісії з розгляду скарг, створеної Антимонопольним комітетом України. Скарга подається через електронну систему з електронним підписом та після сплати реєструється і надсилається Комісії та замовнику. Протягом трьох робочих днів Комісія приймає рішення про розгляд або відмову, яке публікують та надсилають сторонам.

Скарги щодо укладених договорів про закупівлю та їх недійсності, а також вимоги про відшкодування збитків розглядають в окремому судовому порядку.

Після оприлюднення скарги електронна система закупівель автоматично призупиняє аукціон та не оприлюднює рішення замовника про відміну тендеру, визнання його невідбувшимся, відміну переговорної процедури, договір і звіт про закупівлю. Замовнику забороняється здійснювати будь-які дії, окрім усунення порушень, зазначених у скарзі. Він має повідомити орган оскарження про усунення порушень протягом одного робочого дня. Укладення договору під час оскарження забороняється.

Детальніше про оскарження публічних закупівель в контексті організації харчування в закладах освіти можна дізнатися [тут](#).

Контроль у сфері публічних закупівель у межах своїх повноважень здійснюють Рахункова палата, Антимонопольний комітет, Держаудитслужба та Державна казначейська служба України.

РОЗДІЛ 6

СПРИЯННЯ СТВОРЕННЮ БЕЗПЕЧНОГО ТА ЗДОРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Пожежна безпека

Безпека дітей та інших учасників освітнього процесу та працівників у закладах освіти є безумовним пріоритетом. Забезпечення пожежної безпеки насамперед покладається на засновників (уповноважених ними органів) закладів та установ системи освіти [Правилами пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України](#), затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 15.08.2016 [№ 974](#).

Пожежна безпека забезпечується відповідно до таких нормативно-правових актів:

- [Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України](#);
- [Правила пожежної безпеки в Україні](#);
- [Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях](#).

Голова громади має тримати на контролі організацію та проведення навчання з питань пожежної безпеки в закладах освіти. Програми навчання з питань пожежної безпеки погоджують із Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Крім того, ОМС як засновник закладів освіти має передбачити фінансування для забезпечення:

- закупівлі й обслуговування засобів та систем протипожежного захисту;
- здійснення планово-попереджувальних ремонтів та оглядів електроустановок, опалювального, вентиляційного та технологічного обладнання;
- закупівлі й обслуговування обладнання засобами оповіщення людей про пожежу в закладах;
- ремонту вогнезахисного покриття (просочення).

Більше інформації про забезпечення пожежної безпеки можна дізнатися [тут](#).

Цивільна безпека

На сьогодні питанням №1 для функціонування закладу освіти в очному форматі є наявність укриття. Наявність укриття регламентується законами України, зокрема Законом України «Про освіту» ([ст. 23](#), [ст. 38](#)): забезпечення безпечних умов навчання та [Кодексом цивільного захисту України](#): зобов'язання забезпечити захисні споруди в місцях масового перебування людей.

Укриття має відповідати стандартам, визначеним [ДБН В.2.2-5:2023](#) «Захисні споруди цивільного захисту».

Відсутність або неналежний стан укриттів може стати підставою для заборони функціонування закладу освіти в умовах воєнного стану ([згідно з рекомендаціями МОН та ДСНС](#)).

Коротка інструкція щодо організації укриттів у закладах освіти:

Оцінка приміщень

- Провести аналіз наявних приміщень школи, які можуть використовувати як укриття.
- Перевірити відповідність наявних укриттів вимогам В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту» та [Постанови КМУ № 138 від 10.03.2017 «Про затвердження Положення про організацію заходів цивільного захисту»](#).

Розроблення проєкту

- За потреби здійснити реконструкцію приміщень для відповідності нормам.
- Дотримуватися вимог до вентиляції, освітлення, водопостачання, евакуаційних шляхів тощо.

Обладнання укриття

- Облаштувати укриття лавами, питною водою, аптечками, ліхтарями, запасами їжі.
- Забезпечити доступ до засобів комунікації.

План евакуації

- Розробити схему евакуації для учнів і персоналу.
- Провести інструктажі для вчителів, персоналу та учнів.
- Регулярно організовувати навчання з евакуації.

Фінансування

- Передбачити кошти на облаштування укриттів у місцевих бюджетах згідно з Законом України «Про освіту» (ст. 78) та Законом України «Про цивільний захист населення».

Погодження з ДСНС

- Узгодити укриття з органами ДСНС.

Голові громади важливо забезпечити якісне укриття в закладі освіти, адже це гарантує безпеку дітей і персоналу, відповідає вимогам законодавства та дає змогу школі функціонувати в умовах воєнного стану.

Організація харчування

Створення безпечного середовища не може бути без організації здорового раціонального та безпечного харчування. Голова громади має тримати на контролі питання фінансування для забезпечення харчуванням дітей.

Діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти з особливими освітніми потребами, діти із малозабезпечених сімей, діти з переліку осіб, визначених у [статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»](#) забезпечуються безоплатним гарячим харчуванням.

У 2025 році Кабінет Міністрів України розподілив між бюджетами громад 2,83 млрд грн державної субвенції на харчування учнів початкових класів.

ОМС можуть визначити категорії дітей для забезпечення безоплатним харчування своїм рішенням. Перелік категорій здобувачів освіти, які мають право на безоплатне харчування може розширюватися різними нормативно-правовими актами.

Наразі нормативна база передбачає можливість закупівлі продуктів для забезпечення дієтичного харчування, тому важливо знати кількість дітей, які потребують дієтичного харчування, а також види необхідних дієт — це дозволить вчасно та обґрунтовано організувати відповідні закупівлі. Якщо заклад освіти користується послугами аутсорсингу для забезпечення харчування для здобувачів освіти, умови дієтичного харчування необхідно вказати в тендерній документації. У будь-якому разі дієтичне харчування потребує додаткової уваги під час планування видатків на закупівлю продуктів харчування, оскільки продукти дієтичного харчування можуть суттєво відрізнятися за ціною, особливо при закупівлі невеликої кількості.

Облаштування харчоблоку та організація його роботи потребують обов'язкового запровадження системи забезпечення якості HACCP. HACCP визначає правила та процедури

для організації безпечного харчування. Важливим є обладнання для зберігання та приготування їжі, необхідно приділяти достатню увагу холодильному обладнанню, адже від нього залежить режим безпечного зберігання продуктів харчування.

Орієнтовні маркери для перевірки готовності закладу освіти для організації харчування:

- харчоблоки закладу освіти мають державну реєстрацію оператора ринку харчових продуктів;
- впроваджується система НАССР;
- визначено уповноважену особу для проведення тендерних процедур;
- визначено кількість дітей, які потребують дієтичного харчування, а також перелік продуктів необхідних для його забезпечення;
- у штаті закладу освіти є медична сестра з дієтичного харчування;
- складено меню відповідно до вимог санітарного законодавства;
- забезпечено питний режим;
- створено умови для комфортного безпечного щоденного споживання їжі;
- персонал харчоблоку пройшов щорічні профілактичні медичні огляди, а також відповідне навчання.

Детальніше щодо запровадження системи НАССР можна ознайомитися за [ПОКЛИКАННЯМ](#).

Контроль за дотриманням вимог законодавства щодо організації харчування здійснюється Держпродспоживслужбою, за результатами може бути складено акт, розпорядження (припис) та накладено штраф.

РОЗДІЛ 7

СПІВПРАЦЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Співробітництво територіальних громад

Ефективне використання ресурсів у громаді часто потребує налагодження співпраці з іншими громадами. Така співпраця може базуватися на нормах Закону України [«Про співробітництво територіальних громад»](#). Сферу застосування такого співробітництва між громадами цей Закон не обмежує, тому практика є різна. Зокрема, різні форми співробітництва можуть застосовуватися і в освіті, як для організації роботи закладів, так і для реалізації короткострокових проєктів. Тож співпраця між громадами може бути реалізована у формі:

1. делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;
2. реалізації спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;
3. спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності, об'єктів інфраструктури;
4. утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій, спільних об'єктів інфраструктури;
5. утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень.

Завдяки цим формам співробітництва між громадами можна застосувати задля спільного утворення чи утримання дитячого садочку, інклюзивно-ресурсного центру або центру професійного розвитку педагогічних працівників, адже такі заклади не повністю завантажені, якщо територіальна громада невелика.

У контексті впровадження реформи профільної середньої освіти, можлива реалізація співробітництва задля спільного утримання чи фінансування академічного ліцею, або надання (отримання) освітніх послуг через делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів.

Детальніше про те, як спільно з іншою (іншими) громадами забезпечити функціонування ліцею читайте [тут](#).

Загалом, відповідно до [ЗУ «Про співробітництво територіальних громад»](#) взаємодія громад між собою передбачає такі етапи:

- ініціювання співробітництва;
- аналіз і громадське обговорення потреби та форми співробітництва;

- організація роботи комісії з підготовки проєкту договору про співробітництво;
- схвалення радами проєкту договору про співробітництво;
- укладання договору.

Ініціаторами співробітництва можуть бути сільський, селищний, міський голова, депутати місцевої ради, жителі територіальної громади. Ініціатор співробітництва забезпечує підготовку пропозиції та обґрунтування потреби щодо ініціювання співробітництва, які подають на розгляд сільської, селищної, міської ради.

Громада, яка приймає пропозицію також має здійснити певні заходи перед тим, як винести питання співробітництва на розгляд відповідної ради.

Загалом, увесь підготовчий етап до підписання договору про співробітництво можна поділити на три частини:

Громада, яка ініціює пропозицію	Громада, яка приймає пропозицію
1. Підготовка обґрунтованої пропозиції співробітництва. 2. Підготовка проєкту рішення відповідної ради про організацію співробітництва. 3. Рішення про надання згоди на організацію співробітництва є підставою для сільського, селищного, міського голови для початку переговорів та утворення комісії з підготовки проєкту договору про співробітництво. 4. Сільський, селищний, міський голова надсилає пропозицію про початок переговорів потенційним суб'єктам співробітництва та забезпечує утворення комісії з питань підготовки відповідного проєкту договору.	1. Вивчення й оцінювання протягом 60 днів з дати надходження пропозиції її відповідності потребам громади. 2. Проведення громадського обговорення пропозиції співробітництва. 3. Підготовка проєкту рішення відповідної ради про організацію співробітництва. 4. Рішення про надання згоди на організацію співробітництва є підставою для сільського, селищного, міського голови для ведення переговорів і делегування представника (представників) до комісії з питань підготовки відповідного проєкту договору. 5. Сільський, селищний, міський голова надсилає згоду на організацію співробітництва та делегує представника (представників) до комісії з питань підготовки відповідного проєкту договору.
Спільні заходи	
1. Спільним розпорядженням сільських, селищних, міських голів, що представляють територіальні громади – суб'єктів співробітництва – затверджується склад комісії з підготовки проєкту договору про співробітництво територіальних громад. 2. Комісія готує протягом 60 днів з дати її утворення проєкт договору про співробітництво. 3. Проєкт договору про співробітництво виноситься на розгляд сільських, селищних, міських рад – суб'єктів співробітництва. 4. Після схвалення проєкту договору про співробітництво відповідними радами її укладають у письмовій формі та підписують сільські, селищні, міські голови.	

[Примірні форми договорів](#) про співробітництво територіальних громад та додаткових договорів про приєднання до співробітництва, затверджені [наказом Мініфраструктури від 05.04.2023 №217](#).

Державно-приватне партнерство

ОМС можуть здійснювати співробітництво із приватними партнерами відповідно до [Закону України «Про державно-приватне партнерство»](#).

Прикладами державно-приватного партнерства у сфері освіти є:

1. **Будівництво та реконструкція закладів освіти** – приватні інвестори можуть фінансувати будівництво шкіл, дитячих садків чи університетів, а держава бере на себе їх подальше утримання.
2. **Інноваційні освітні програми** – приватні компанії можуть бути долученими до розроблення та впровадження новітніх освітніх технологій, онлайн-курсів або навчальних матеріалів.
3. **Управління закладами освіти** – приватні партнери можуть бути залучені до управління корпоративними закладами освіти, якщо це відповідає інтересам громади та сприяє підвищенню якості навчання.
4. **Навчання та підвищення кваліфікації педагогічних працівників** – приватні освітні установи можуть пропонувати курси, тренінги та інші форми навчання для вчителів та викладачів.

Порядок проведення конкурсу з визначення приватного партнера для здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів державної, комунальної власності та об'єктів, які належать Автономній Республіці Крим розміщений [тут](#).

Державно-приватне партнерство дає змогу залучати додаткові ресурси, покращувати інфраструктуру та забезпечувати доступ до якісних освітніх послуг для широкого загалу.

РОЗДІЛ 8

ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ

Комунікація з громадою

Освіта як дуже чутлива сфера, яка стосується майже кожного члена громади, потребує особливої уваги та комунікаційної стратегії. Тому забезпечення ефективної взаємодії та комунікації є одним з найважливіших елементів ефективної діяльності голови, а також є основою формування довіри до голови та його рішень.

Для інформування громадян варто використовувати не лише офіційний сайт і офіційну сторінку в соціальних мережах, а також проводити зустрічі з педагогами, здобувачами освіти та їх батьками. Дієвим інструментом комунікації може бути розміщення новин / важливої інформації в місцевих друкованих медіа, а найоперативнішим каналом поширення інформації можуть стати групи / чати у месенджерах (Viber, Whatsapp тощо).

Продумана заздалегідь та своєчасно впроваджена комунікація допомагає уникнути чи значно полегшити подолання труднощів при реалізації певних політик та здійсненні повноважень.

Більш детально про побудову комунікаційної стратегії можете ознайомитися [тут](#).

Громадський бюджет

Громадський бюджет або бюджет участі – це інструмент місцевої демократії, який надає можливість кожному жителю громади брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету через створення проєктів для покращення громади та/або голосування за них. Тобто це спосіб визначення видатків частини місцевого бюджету за допомогою прямого волевиявлення жителів громади. Жителі громади можуть актуалізовувати певні соціально значущі проєкти, що відповідають їхнім потребам.

Зазвичай процес подання проєктів громадського бюджету та голосування за них відбувається з використанням електронних систем, але це не є обов'язковим елементом. Для реалізації бюджету участі в громаді необхідно:

- прийняти місцевою радою рішення про запровадження Громадського бюджету;
- розробити та затвердити положення про громадський бюджет;
- передбачити кошти місцевого бюджету для запровадження ініціатив громадського бюджету.

Джерела фінансування громадського бюджету:

- **Дотації та субвенції з місцевого бюджету** – кошти, виділені для підтримки проєктів, що відповідають потребам громади, таких як розвиток інфраструктури, освіти, медицини, культури та спорту.
- **Частина місцевих податків і зборів** – місцеві податки (наприклад на нерухомість чи земельний податок) спрямовують на фінансування ініціатив громади, що дає змогу залучати додаткові ресурси.
- **Фінансування з місцевих програм розвитку** – кошти, виділені на покращення інфраструктури, екології, культури та освіти через місцеві програми розвитку.

Положення про громадський бюджет громади має визначати механізм подання, погодження та звітування проєктів громадського бюджету. Мають бути окреслені критерії, строки та пріоритетні напрями проєктів, до прикладу освітні, культурні або соціальні проєкти.

Окремим напрямом у межах впровадження громадського бюджету є **шкільний громадський бюджет** (далі – ШГБ), який дає змогу безпосередньо залучити учнівську молодь до процесів прийняття рішень та управління ресурсами. Це форма участі, що дає змогу учням не лише висловити власну думку щодо розвитку закладів освіти, а й на практиці реалізувати власні ідеї через підготовку та подання проєктів, а також участь у голосуванні за них.

Метою шкільного громадського бюджету є формування громадянської активності, відповідальності, навичок командної роботи, критичного мислення та розуміння принципів публічного управління. Зазвичай ініціативи в межах ШГБ можуть стосуватися покращення інфраструктури закладу освіти (створення зон відпочинку, простору для навчання або спортивної активності), а також екологічних, соціальних чи просвітницьких акцій.

Детальніше про те, як реалізувати цю ініціативу читайте в [пораднику «Громадський бюджет на дитячі мрії. Практичний порадник з впровадження ШГБ»](#).

РОЗДІЛ 9

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

За порушення зобов'язань перед закладами освіти та учасниками освітнього процесу засновник несе відповідальність, яка може передбачати, зокрема, адміністративну відповідальність у формі штрафів.

- **Порушення законодавства про закупівлі:** укладення договорів без проведення процедур закупівель, визначених законом, тягне за собою накладення штрафу на керівника замовника від 2 000 до 10 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (34 000 * – 170 000 грн).
- **Невиконання вимог освітнього омбудсмена:** невиконання законних вимог освітнього омбудсмена щодо припинення порушення прав учасників освітнього процесу тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 50 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (850* – 3 400 грн).
- **Порушення встановлених законодавством вимог пожежної та техногенної безпеки:** згідно зі [Статтею 175 КУпАП](#) України передбачено штраф у розмірі від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (3 400* до 5 100 грн) для посадових осіб.
- **Невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань цивільного захисту, нагляду та контролю** за станом захисту територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, щодо розроблення та реалізації заходів у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, згідно зі [Статтею 188 КУпАП](#) України передбачено штраф для посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1 700* грн – 3 400 грн).

Те саме діяння, вчинене повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (3 400* грн – 5 100 грн).

- **Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки,** якщо воно спричинило виникнення пожежі або аварії, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі, передбачені штрафи від однієї тисячі до чотирьох тисяч двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 17 000* грн до 68 340 грн), або ж виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк ([ст. 270 КК України](#)). За те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей, майнову шкоду в особливо великому розмірі або інші тяжкі наслідки, особа карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.
- **Порушення санітарних норм:** згідно зі [статтею 42 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#) (КУпАП), порушення санітарних норм тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від шести до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів

доходів громадян (102* – 425 грн).

- **Порушення санітарних правил і норм, встановлених з метою запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням, якщо такі дії спричинили або могли спричинити поширення цих захворювань** відповідно до [статті 325 Кримінального кодексу України](#), карається штрафом від 1 000* до 3 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (**від 17 000* до 51 000 грн**) або обмеженням волі на строк до трьох років. Якщо такі дії спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, покарання передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років.
- **За порушення бюджетного законодавства** може коливатися **від 170* до 510 тисяч гривень**, залежно від типу порушення та його наслідків, згідно з [статтею 164-14 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#).
- **За порушення фінансової автономії закладів освіти, зокрема за неправомірне використання бюджетних коштів або невиконання вимог щодо їх самостійного розпорядження**, штраф може становити від 3 000* до 6 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що відповідає сумі **від 51 000* до 102 000 гривень**, згідно з [статтею 164-14 Кодексу України про адміністративні правопорушення](#).

* **Примітка:** розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян в Україні станом на 2025 рік становить 17 гривень.

Як бачимо, розмір штрафів за порушення законодавства у сфері освіти може бути значним — від кількох сотень до десятків тисяч гривень. Саме тому своєчасне планування, ефективний внутрішній контроль, належна правова обізнаність посадових осіб і системна профілактика порушень є ключовими чинниками зниження правових ризиків та забезпечення якісного виконання засновником закладів освіти своїх функцій.

ВИСНОВОК

Освіта в територіальних громадах України є надзвичайно важливою та складною сферою, яка перебуває у вирі постійних реформ, змін законодавства, управлінських викликів та високих суспільних очікувань. Саме тому для сільських, селищних і міських голів, а також для фахівців органів місцевого самоврядування, питання ефективного управління освітою є одним із ключових елементів забезпечення сталого розвитку громади, її економічного зростання та соціальної згуртованості та подальшого успіху мешканців.

Комплексний підхід до управління освітою, який охоплює стратегічне планування, ефективне використання бюджетних коштів, створення сучасної освітньої інфраструктури, організацію якісного харчування, забезпечення безпечного освітнього середовища та прозорих закупівель, дасть змогу громадам не лише відповідати чинним нормативним вимогам, а й закласти міцний фундамент для якісних змін в освіті.

РОЗВИВАЄМО ОСВІТУ В ГРОМАДІ: порадник для голів громад

Відповідальні за випуск: Сидоренко Н.

Видано за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги. Продаж заборонено

Видання здійснено Всеукраїнською асоціацією ОТГ за підтримки Швейцарії
в межах упровадження Швейцарсько-українського проєкту DECIDE –
«Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (www.decide.in.ua).

Висловлені у збірці думки є авторськими й не обов'язково відображають офіційну
політику Швейцарської Конфедерації

Формат 60x84/8. Папір крейдований.
Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 4,65. Наклад 1150 прим.
Зам. №20/5.

ФОП Мороз А.Т.
за підтримки ТОВ «Агентство Україна»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 265 від 30.11.2000 р.

Кампанія
«Освіта в нових громадах від А до Я»
для голів та управлінців освітою новоутворених та реорганізованих громад

Швейцарсько-український проєкт DECIDE разом з Міністерством освіти і науки України, Міністерством розвитку громад та територій України та Всеукраїнською асоціацією ОТГ ініціював широку консультаційно-дорадчу кампанію для голів та управлінців освітою з новоутворених та реорганізованих територіальних громад «Освіта в нових громадах від А до Я».

На novihromady.decide.in.ua Ви можете ознайомитись із серією poradnikiv, відеоінструкцій, інфографіки та чек-листів, а також зареєструватись на вебінари та консультативні сесії, дізнатися про кращі практики спроможних громад щодо розвитку ефективної системи управління освітою.

Матеріали кампанії присвячені питанням формування органів управління освітою, фінансів, управління мережею закладів освіти, міжмуніципального співробітництва, стратегічного планування та комунікацій з громадськістю.

Кампанія «Освіта в нових громадах від А до Я» – швидка експертна допомога для новоутворених та реорганізованих громад!

Створено в рамках Швейцарсько-українського проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти», який упроваджується Консорціумом ГО DOCCU та PH Zurich за підтримки Швейцарії, представленої Швейцарською агенцією розвитку та співробітництва (SDC)

